

Løfter, trusler og råd

– en taksonomi for betingelsessætningers indirekte talehandlinger

Jens Sand Østergaard
Aarhus Universitet

Introduktion

I daglig tale kommunikerer vi ofte talehandlinger, såsom løfter, råd og trusler, uden at markere denne talehandling eksplicit i vores udsagn, f.eks. ved hjælp af et performativt verballid som ”jeg *lover* at”, eller ”jeg *råder* dig til at”. I stedet forudsætter vi, at den, vi snakker med, er i stand til at udlede, hvilke talehandlinger vi foranstalter ud fra vores hensigter i sætningskonteksten. Betingelsessætninger, såsom ”Hvis du kommer sent hjem, er der mad i køleskabet”, bliver i daglig tale meget ofte benyttet ikke kun til at forbinde to udsagn med hinanden, men til at forme en indirekte talehandling, som kan forstås som et råd, et løfte eller i nogle tilfælde en trussel. Men hvordan vurderer vi, om en sætning var ment som et løfte eller som et råd, når talehandlingen ikke er gjort eksplicit, og der er mere end én mulig fortolkning af, hvad talerens hensigter er, og om han eller hun dermed har gjort sig forpligtiget med sin ytring? Med udgangspunkt i en statistisk analyse af et læsehastighedseksperiment med 42 deltagere undersøger jeg i denne artikel, hvilke aspekter læsere hæfter sig ved, når de læser en historiekontekst, hvor betingelsessætninger indgår, og bliver bedt om at tage stilling til, hvilke indirekte talehandlinger der opstår fra disse betingelsessætninger.

Teori

Talehandlinger er sproghandlinger, der skabes gennem en ytring. Når en taler ytrer en sætning som f.eks.:

- (1) ”Jeg *erklærer* hermed basaren for åben”,

gør han eller hun det ikke med henblik på at konstatere, at basaren er åben, men i stedet foretages ytringen med henblik på, at denne tilstand tilvejebringes. For så vidt som taleren derfor overholder de nødvendige socialt vedtagne konventioner for at åbne en basar og har en position, der tillader ham at gøre det, bliver ytringen af (1) en nødvendig forudsætning for, at den pågældende basar kan erklæres åben. Ifølge J. L. Austin (1962) kan det at ytre en sætning derfor siges at forme talehandlinger, hvis der fra talerens side er en bestemt hensigt med ytringen af sætningen (f.eks. at erklære), og der fra tilhørerens sider er en anerkendelse af denne hensigt igennem ytringen af denne sætning (f.eks. at gæsterne nu vedtager, at basaren er åben).¹

I nogle talehandlinger gør taleren sin kommunikative hensigt eksplicit ved at bruge et performativt verbum i formuleringen af sin ytring, som f.eks. ”jeg *erklærer*” i eksempel (1), hvilket giver relativt klare linjer for, hvordan en tilhører skal fortolke talerens intenderede talehandling. Men i daglig tale er hensigten med ytringen ofte ikke gjort eksplicit, da det performative verbum er udeladt, hvilket gør, at en tilhører må fortolke hvilken talehandling taleren har tilvejebragt ud fra ytringskonteksten.

- (2) ”Jeg kommer til festen”.
 a. ”Jeg *lover*; at jeg kommer til festen”.
 b. ”Jeg *informerer* dig om, at det er min hensigt at komme til festen”.

Da taleren med ytringen af sætning (2) ikke har benyttet et performativt verbum til at specificere, hvilken talehandling han eller hun ønsker at

¹ I Austins (1962) terminologi korresponderer at ytre en sætning til ytringens lokutionære handling, imens den kommunikative hensigt i ytringen forstås som ytringens illokutionære handling, og tilhørerens anerkendelse af ytringen forstås som den perlokutionære virkning af ytringen.

kommunikere, kan ytringen derfor enten fortolkes som et løfte om at komme til festen (2a), eller blot som talerens hensigtserklæring om at gøre det (2b). I disse og mange andre eksempler på *indirekte* talehandlinger er der et element af tvetydighed i forhold til, hvordan ytringen skal fortolkes, og om taleren med sin ytring har forpligtet sig på en handling (f.eks. til at komme til festen) eller blot har givet udtryk for en hensigt eller et sagsforhold. I mange af disse tilfælde vælger en taler at udelade et performativt verbum fra sin ytring, fordi han eller hun mener, at tilhøreren er i stand til at bestemme den kommunikative hensigt og dermed talehandlingens karakter ud fra ytringskonteksten. I mange situationer vil det derfor i princippet være muligt at gøre en indirekte talehandling *eksplicit* ved at formulere en tilsvarende formulering, hvor det performative verbum er med; såsom som med sætningskonstruktionerne (2a) og (2b). Men for andre talehandlinger kan denne tvetydigheden være intenderet af taleren som en mulighed for strategisk manøvrering eller kan være et fast semantisk aspekt ved den pågældende talehandling.

- (3) ”Jeg vil ikke betale regningen!”
 (4) ”Jeg *truer* med ikke at ville betale regningen”.

Hvis vi forestiller os en situation, hvor en husejer er blevet irriteret over, at håndværkerne gentagne gange har overskredet deadline, kan ytring (3) forstås som en trussel om ikke at betale for deres ydelser. Men hvis vi forsøger at eksplicitere, at denne ytring var intenderet som en trussel ved at eksplicitere det performative verbum i (4), ændrer det talehandlingens karakter fra at være en trussel til i stedet at være en advarsel. Fremfor blot at være udtryk for elliptiske sætningskonstruktioner kan udeladelsen af performative verber fra ytringerne i indirekte talehandling derfor siges at have en konkret semantiske funktion ift. sætningens betydning. Et andet område, hvor talers implicite kommunikative hensigt med en ytring har en konkret semantisk betydning for sætningsforståelse, er i betingelsessætninger af formen ’hvis *p*, så *q*’.

I en betingelsessætning skabes der en forbindelse mellem to udsagn, hvor det ene udsagn (hvis-sætningen *p*) fungerer som en betingelse

for et andet udsagn (følgesætningen *q*). Betingelsessætninger benyttes ofte i hypotetisk tænkning til at udtrykke, hvad der vil ske, hvis noget andet var tilfældet. F.eks.:

- (5) Hvis det regner, bliver Morten våd.
- (6) Hvis Morten tager en paraply med, og det regner, bliver han ikke våd.

I sætning (5) kommer denne hypotetiske relation mellem de to udsagn til udtryk ved, at hvis-ledsætningen ”hvis det regner”, bliver en mulighedsbetingelse for, at følgesætningen ”Morten [bliver] våd” kan blive aktuel. Betingelsessætninger gør os derfor i stand til at beskrive sammenhængen mellem to eller flere begivenheder, samt hvordan den ene kan være en nødvendig og tilstrækkelig betingelse for den anden, (6). I filosofi har der været en tendens til at forstå forbindelsen mellem hvis-sætningen, *p*, og følgesætningen, *q*, enten som en *logisk* forbindelse mellem sandhedsbetingelserne for de to udsagn eller som en årsag-virkning-relation, hvor det ene sagforhold er en kausal forudsætning for det andet.² Dette har dog ofte resulteret i en diskrepans imellem, hvordan man definerer forbindelsen mellem betingelsessætninger i logik, og hvordan man forstår denne forbindelse i daglig tale.³

Som nyere artikler af bl.a. Eyvind Ohm & Valerie A. Thompson (2004) og Jonathan B. T. Evans (2005) har gjort opmærksom på, benyttes betingelsessætninger i daglig tale ofte til at formulere indirekte talehandlinger, hvor forbindelsen mellem de to udsagn forstås med henblik på den sociale konvention, der skabes i ytringskonteksten. Et eksempel kunne være, hvis vi forestiller os en situation, hvor en yngre forsker til en konference giver en præsentation af sin forskning til stort bifald, og efterfølgende bliver kontaktet af redaktionslederen på et prestigefyldt tidsskrift, som siger:

² Se Ramsey (1929) om forholdet mellem betingelsessætningers sandhedsbetingelser og materiel implikation.

³ Se f.eks. Edgington 1995 om problematikken med at oversætte det logiske udtryk for materiel implikation i betingelsessætninger til, hvorledes betingelsessætninger benyttes i daglig tale.

- (7) ”Hvis du indsender en artikel til tidsskriftet, vil den blive publiceret i næste udgivelse”.

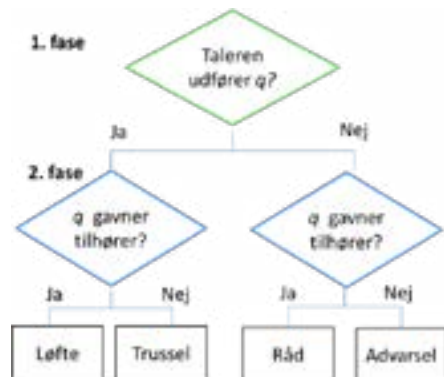
Den yngre forsker vil formentligt antage, at redaktionslederen har *lovet*, at hans artikel vil blive publiceret i tidsskriftets næste udgivelse, hvis han sender den ind til bedømmelse. En del af den yngres forskers motivation for at sende sin artikel ind til tidsskriftet ville i så fald være, at redaktionslederen har *forsikret* ham om, at artiklen nok skal blive publiceret, og at redaktionslederen er i en position, hvor han kan få netop dette til at ske. Sammenlign dette med en situation, hvor den yngre forsker efter sin præsentation bliver kontaktet af en kollega og god ven, som ikke sidder i redaktionen på det prestigefyldte tidsskrift, men som ligeledes siger (7) til ham. I dette tilfælde vil den yngre forsker formentligt antage, at venen har forsøgt at give ham et *råd* eller en opfordring til at indsende sin forskning til tidsskriftet, men ved samtidig i dette tilfælde, at venen ikke kan love ham, at hans artikel bliver publiceret, da venen ikke sidder i redaktionen. I begge disse situationer gør venen og redaktionslederen brug af samme lingvistiske formulering, men deres respektive positioner i forhold til tidsskriftet har betydning for, om den yngre forsker vil fortolke (7) som et løfte eller et råd.

Hvilke positioner de forskellige personer har til hinanden og til den foreslåede handling, lader derfor til at have en betydning for, hvilken type indirekte talehandling man fortolker fra deres ytring i konteksten. Men da den pågældende talehandling ikke er blevet markeret eksplicit med et performativt verbum i sætningen, melder spørgsmålet sig, hvordan vi udleder, hvilken type talehandling der er blevet kommunikeret. Hvis vi f.eks. forestiller os en familie i bilen på vej til et rejsemål, hvor faren vender sig om til sine børn og siger:

- (8) ”Hvis I tier stille resten af vejen, får I hver en is, når vi når frem.
- (9) ”Hvis I ikke tier stille resten af vejen, så vender jeg bilen om og kører hjem.”
- (10) ”Hvis I keder jer, så er der en Sudoku på bagsædet, I kan løse.”
- (11) ”Hvis køen på motorvejen fortsætter, når vi ikke frem i tide.”

Her vil de fleste læsere sandsynligvis uden større besvær kunne fortolke sætning 8 som et *løfte*, sætning 9 som en *trussel*, sætning 10 som et *råd* og sætning 11 som en *advarsel*. Det er dog langt mindre indlysende, hvilke pragmatiske markører læseren skulle have gjort brug af for at nå frem til disse bestemmelser. Et bud på en taksonomi for disse pragmatiske markører blev formuleret af Jonathan Evans (2005), som bl.a. skelner imellem *deontiske* og *indikative* talehandlinger på basis af, hvilke forpligtelser taleren har i forhold til lytteren om at udføre den foreslåede handling. Sætning 8 {løfte} og 9 {trussel} kan derfor siges at være udtryk for deontiske talehandlinger, da taleren i både sætning 8 og 9 har forpligtet sig til at udføre *q*, hvis *p*, mens sætning 10 {råd} og 11 {advarsel} er eksempler på indikative talehandlinger, da taleren blot indikerer et forhold mellem *p* og *q* overfor lytteren uden selv at have aktier i dets virkeliggørelse. Deontiske talehandlinger bestemmes derfor som talehandlinger, hvor taleren i ytringen af en betingelsesbisætning har forpligtet sig til at tilvejebringe den foreslåede handling ved at udføre *q*, hvis *p*; hvorimod taleren i en indikativ talehandling blot indikerer over for lytteren, at *q* vil ske, hvis *p*, uden at taleren selv er indblandet.

En anden pragmatisk markører, der kan bruges til at skelne mellem talehandlinger, er den positive eller negative nytteværdi, som den foreslåede handling, *q*, vil have for lytteren. I sætning 8 {løfte} og 10 {råd} er der en formodning om, at følgesætningen *q* er til gavn for lytteren (at de godt kan lide is og/eller Sudoku), hvorimod der for følgesætning *q* i sætning 9 {trussel} og 11 {advarsel} er en formodning om, at den foreslåede handling vil have en negativ betydning for lytteren (at de ikke ønsker, at vende om eller ikke når frem i tide).

Figur 1. Algoritme for pragmatiske markører fra Lopez-Rousseau & Ketelaar (2004, 2006) oversat til dansk.

På basis af denne taksonomiske model har Lopez-Rousseau & Ketelaar (2004, 2006) formuleret en algoritme for pragmatiske markører, der skal repræsentere en model for, hvorledes læsere skelner mellem løfter, trusler, råd og advarsel (Figur 1). Algoritmen skal forstås som sekventiel i den forstand, at læseren først tager stilling til, hvorvidt taleren har forpligtet sig på at udføre *q* i den foreslåede handling (1. fase), hvorefter læseren dernæst tager stilling til, om *q* er til gavn for tilhøreren eller ej (2. fase). For at teste denne algoritme blev deltagere i to offline forsøg bedt om at kategorisere 300 forskellige betingelsesbisætninger ift. deres indirekte talehandlinger ved hjælp af hhv. algoritmens og deres egen vurdering. De deltagere, der benyttede Lopez-Rousseau & Ketelars algoritme, kunne kategorisere 85 % (2004) og 92 % (2006) af sætningerne korrekt, hvilket var tæt på den samme succesrate (på 95 %), som de deltagere, der kategoriserede sætninger som hhv. løfter, trusler, råd og advarsler på basis af deres egen vurdering. Lopez-Rousseau & Ketelars (2004, 2006) konkluderede derfor, at deres pragmatiske markøralgoritme var en god tilnærmelse til, hvordan folk identificerer indirekte talehandlinger under naturalistiske omstændigheder.

Hvor god en repræsentation denne model egentlig er af folks processering af pragmatiske markører, er dog senere blevet anfægtet af bl.a. Stewart, Kidd & Haigh (2009). De påpeger bl.a., at Lopez-Rousseau & Ketelars (2004, 2006) forsøg er baseret på et offline beslutningsparadigme, som tager udgangspunkt i folks kategorisering af indirekte talehandlinger, *efter* at de har dannet sig en fortolkning af betingelsessætningen, fremfor den trinvis processering af sætningen i læsning, der førte til denne fortolkning. For at få et bedre billede af, hvilke kognitive processer der er på spil, når forsøgspartagere læser betingelsessætninger med indirekte talehandlinger i realtid, har senere publikationer derfor taget udgangspunkt i forsøg med self-paced reading (Haigh, Stewart, Wood & Connell 2011) og eye-tracking (Stewart, Haigh & Fergusson 2013). I disse forsøg har man taget udgangspunkt i et eksperimentelt design med anaforsisk reference (Stewart, Pickering & Sanford 2000), hvor forsøgspartagerne læser en historiekontekst, som indeholder et sætningskritisk ord, der anaforsisk referer tilbage til den forudgående sætning på en måde, som enten er i

overensstemmelse med forsøgsdeltagernes vurdering af denne sætning eller går imod denne vurdering. Forsøgspersonernes respons til dette sætningskritiske ord, når det under forskellige omstændigheder går imod deres vurdering af den forudgående sætning, vil derfor være tilkendegivende for, hvilke pragmatiske markører de benyttede til at foretage denne vurdering, samt hvor stærk denne vurdering er i forhold til deres fremadrettede læsning.

I denne artikel vil jeg forsøge at reproducere og omsætte Matthew Haigh og kollegaers (2011) forsøg med self-paced reading i en dansk kontekst ved at benytte et lignende eksperimentelt design med anaforisk reference til at teste forsøgspersonernes vurderinger af betingelsessætningers indirekte talehandlinger. Formålet med forsøget er kritisk at vurdere Lopez-Rousseau & Ketelaars (2004, 2006) algoritme for pragmatiske markører ud fra forsøgspersonernes læsetider ved det sætningskritiske ord med henblik på, om læserne først registrerer talerens forpligtigelse til at udføre hensigten med betingelsessætningen for derefter at vurdere, om hensigten med ytringen er til gavn for modtageren. Ifølge denne model bør løfter og trusler derfor være tættere beslægtede med hinanden i forhold til deres taksonomiske medlemskab end løfter og råd. Dette burde komme til udtryk i eksperimentet dels i forhold til forsøgspersonernes læsetider ved det sætningskritiske ord og dels i deres evne til at skelne mellem forskellige talehandlinger i deres efterfølgende vurdering af betingelsessætningen.

Metode

Deltagere:

42 personer (20 mænd, 22 kvinder) deltog i undersøgelsen. Deltagerne var primært studerende mellem 21 og 53 år (gns. alder = 25,5 år), som blev rekrutteret i forbindelse med undervisningen på Nordisk Sprog og Litteratur på Århus Universitet, mens andre blev inviteret til at deltage i undersøgelsen over Facebook.⁴

⁴ Link til undersøgelsen http://spellout.net/ibexexps/norjoestergaard/Exp_prag/experiment.html

Testmaterialet:

Undersøgelsens form var et self-paced reading eksperiment, hvor deltagerne læste en historie, et ord ad gangen, ved at trykke på mellemrumstasten på deres computer. Der blev løbende stillet forståelsesspørgsmål, som de skulle besvare. Forsøget blev udført vha. hjemmesiden <http://spellout.net/>.

Forsøgsdesign:

Før forsøget begyndte, fik deltagerne en indledende øvelse, der skulle gøre dem bekendt med self-paced reading metodikken (læsning ved tryk på mellemrumstast), og at de løbende ville blive stillet spørgsmål til det, de havde læst. Selve forsøget bestod af 8 korte historier på hver 6 læste sætninger og 2 spørgsmål, som præsenterede læseren for en hverdagssituation med to eller flere personer, hvor en af personerne i løbet af historien ytrer en betingelsessætning til en anden person, som denne forstår som en indirekte talehandling. Et eksempel på en sådan historie er givet nedenfor:

1. Jakob og Jonas var to brødre på vej på ferie med deres forældre til Lalandia.
2. Mens de var på vej, skændtes Jakob og Jonas på bagsædet af bilen.
3. Spørgsmål: Hvor var Jakob og Jonas på vej hen?
4. Efter at de have skændtes i et stykke tid, vendte deres far sig om og sagde til dem:
 - 5a. "Hvis I ikke snart tier stille, vender jeg bilen om og kører hjem".
 - 5b. "Hvis I tier stille resten af vejen, får I hver en is, når vi kommer frem"
6. {Denne trussel/dette løfte} kunne få Jakob og Jonas til at tie stille.
7. Resten af turen gik uden videre skænderi.
8. Spørgsmål: Hvordan ville du beskrive det, faderen sagde til Jakob og Jonas?

I hver historie introducerer sætning 1 og 2 læseren for en kontekst, som læseren efterfølgende bliver stillet et opfølgende forståelssspørgsmål til i sætning 3: ”Hvor var Jakob og Jonas på vej hen?”, hvor læseren gives fire svarmuligheder. Hvis læseren svarer forkert på dette spørgsmål, starter historien forfra. Når læseren har besvaret forståelssspørgsmålet korrekt, læser han/hun videre til sætning 4, som lægger op til en replik. Den efterfølgende sætning 5 er en betingelsessætning, som er formuleret enten som et løfte, en trussel eller et råd. Hvilken version af sætning 5 deltageren vil blive præsenteret for (5a eller 5b), er randomiseret og vil derfor variere fra deltager til deltager. Efterfølgende læser forsøgsdeltageren sætning 6, som indeholder en sætningskritisk anafor ({Denne trussel/dette løfte}), der refererer tilbage til den foregående sætning enten som en trussel eller et løfte. Sætning 6 er ligeledes variabel og kan derfor enten matche den forudgående sætnings indirekte talehandling i sin benævnelse eller være i uoverensstemmelse med den. Dette danner et 2x2-mulighedsrum for historien, hvor betingelsessætningen i 5 kan være en af to talehandlinger (f.eks. en trussel eller et løfte), som efterfølgende bliver benævnt i overensstemmelse med dette eller ej i sætning 6. Herefter fungerer den sidste læste sætning 7 som en afslutning på historien. Dette følges til sidst op af spørgsmål i 8, som beder læseren beskrive, hvordan han eller hun vil klassificere den indirekte talehandling for sætning 5. Læseren gives her fire valgmuligheder: som et løfte, som en trussel, som et råd eller som et tilbud.

Hypoteser:

På basis af denne forsøgsoptilling har jeg tre hovedhypoteser, som jeg ønsker at benytte som udgangspunkt for min analyse af resultaterne i forsøget. Den første hypotese er, at læsetiderne ved og lige efter det sætningskritiske ord i sætning 6 burde være længere, hvis anaforens benævnelse ikke matcher den forudgående sætning 5's talehandling, end hvis den gør. Hvis den anaforiske reference ikke er i overensstemmelse med læserens egen vurdering af den forrige sætnings talehandling, burde det resultere i længere læsetider, da

forsøgsdeltageren oplever at få sine forventninger brudt og derfor bruger mere tid på at læse de efterfølgende ord (lider et *reading time penalty*). Den anden hovedhypotese angår, hvordan denne forøgelse af læsetider vil komme til udtryk. Ifølge Rayner, Warren, Jushasz & Liversedge (2004) kan vurderinger af acceptabilitet for ord, der bryder med en læses forventninger, gradueres i forhold til, hvor tæt beslægtet det aktuelle ord er semantisk med det forventede ord. Hvis det aktuelle ord er tilnærmelsesvist inden for samme taksonomiske kategori som det forventede ord, vil det resultere i en mere begrænset forøgelse af læsetider, end hvis det aktuelle ord er af en helt anden kategori end det forventede ord. Min anden hovedhypotese er derfor, at læsetidernes længde ved og lige efter den sætningskritiske anafor vil være beskrivende for, hvor tæt beslægtede de forskellige talehandlinger er på tværs af forskellige betingelser for benævnelses-uoverensstemmelse; med andre ord burde der være forskelle i læsetider mellem at referere til et løfte som en trussel eller som et råd, svarende til hvor tæt beslægtet et løfte er taksonomisk til hhv. en trussel eller et råd. Min tredje hovedhypotese er, at denne taksonomiske beslægtethed også vil komme til udtryk i, hvor gode forsøgsdeltagerne er retrospektivt til at skelne mellem forskellige former for indirekte talehandlinger ved historiens endelige spørgsmål. Hvis to talehandlinger er taksonomisk tæt beslægtede, vil det være mere vanskeligt for forsøgspersoner at skelne mellem dem, end hvis de er fra forskellige klasser.

Resultater

I den statistiske analyse af resultaterne fra mit forsøg har jeg valgt at tage udgangspunkt i en lineær mixed-effekt model (lmer funktion) fra CRANs lme4-package i R og lmerTest-package for at benytte Satterthwaite metoden til at approksimere p-værdier for lmer-funktioners frihedsgrader og t-tests. Dette har jeg gjort, fordi lmer-funktionen gør det muligt at tage højde for individuelle forskelle i forsøgspersonernes læsetider ved at bruge en *nesting* tilgang til random effects, hvor statistisk signifikante forskelle kan beregnes på en individuel basis fremfor som et aggregat af deltagernes samlede middelværdi (Bates et al. 2014).

For at teste om den første hovedhypotese om, at læsetiderne omkring den sætningskritiske anafor i sætning 6 ville påvirke deltagernes læsehastighed, hvis ordet, der refererede tilbage til den forudgående sætning, var i overensstemmelse med den forudgående sætning eller ej, lavede jeg en statistisk analyse af læsetider for hele forsøget. Hertil brugte jeg en lmer-model med deltagernes alder og køn, samt match/mismatch betingelsen for den sætningskritiske anafor som forklarende variabel og læsetid som responsvariabel. Modellen (BIC = 61028.0, df.res = 4323) fandt ingen signifikante forskelle i deltagerens læsetider ($t=4.448$, $SE = 92.52$, $p<0.001$) baseret på deres alder ($t=0.886$, $SE=3.587$, $p=0.381$) eller køn ($t=-0.242$, $SE=356.07$, $p=0.810$). Det vil sige, at den gennemsnitlige læsetid på 493,33 ms pr. ord ikke blev påvirket i signifikant grad af deltagernes alder eller køn, når man tager højde for deres individuelle forskelle i læsetid. Hvorvidt den sætningskritiske anafor matchede den forudgående sætning, havde derimod en statistisk signifikant betydning for læsetider ($t=2.748$, $SE=8.469$, $p=0.006$). Dette kommer til udtryk ved, at deltagernes læsetider generelt forøges, når den sætningskritiske anafor ikke stemte overens med den forrige sætning.

For nøjere at teste under hvilke mismatchbetingelser læsetiderne blev forøget, lavede jeg en næranalyse af læsetiderne i området omkring den sætningskritiske anafor. Næranalysen tog udgangspunkt i intervallet bestående af læsetiden ved det sætningskritiske ord $\{T_0\}$, det ord der kom lige inden $\{T_{-1}\}$ og de efterfølgende tre ord $\{T_1, T_2 \text{ og } T_3\}$. I Figur 2 (nedenfor) er deltagernes gennemsnitlige læsetider i dette interval illustreret ved forskellige betingelser af match og mismatch mellem den sætningskritiske anafor og den forrige sætnings indirekte talehandling: match-betingelser er blå, mismatch mellem løfter og råd er grønne, og mismatch mellem løfter og trusler er røde.

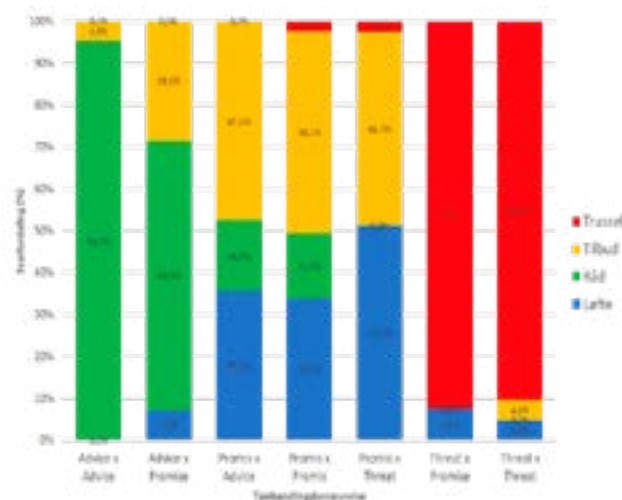

Figur 2: Læsetiderne omkring den sætningskritiske anafor under forskellige betingelser af match og mismatch i benævnelsen af den forrige sætnings indirekte talehandling

Ved at anvende en lineær mixed-effekt model (BIC = 22389.4, df.res = 1526) over læsetiderne omkring den sætningskritiske anafor ($t=14.898$, $SE = 31.47$, $p<0.001$), var der signifikante forøgelser af deltagernes læsetider for to af mismatch-betingelserne for hele intervallet. Den ene var $\{\text{Råd} \times \text{Løfte}\}$, hvor den forrige sætning var et råd, men blev benævnt som et løfte, som gav en svagt signifikant forøgelse i læsetider ($t=2.023$, $SE = 33.09$, $p=0.043$) over hele intervallet. Den anden signifikante effekt var for $\{\text{Løfte} \times \text{Trussel}\}$, hvor den forrige sætning var et løfte, men blev benævnt som en trussel. Denne gav en meget signifikant forøgelse af læsetider ($t=4.022$, $SE = 33.31$, $p<0.001$) over hele intervallet. I en næranalyse af de enkelte læsetider var $\{\text{Løfte} \times \text{Trussel}\}$ den eneste betingelse, der var svagt signifikant

ved det sætningskritiske ord $\{T_0\}$ ($t=1.92$, $SE=72.58$, $p=0.056$), og den eneste betingelse, der var signifikant ved $\{T_1\}$ ($t=2.84$, $SE=126.6$, $p=0.0049$). Dette kan indikere, at læserne havde en meget abrupt reaktion (rapid reading penalty) ved læsningen af det sætningskritiske ord ved $\{\text{Løfte} \times \text{Trussel}\}$ -betingelse, som ikke var tilstede under de andre betingelser. Der var dog (noget overraskende) ingen signifikante forøgelser i læsetid for $\{\text{Trussel} \times \text{Løfte}\}$ -betingelsen, hvor en indirekte trussel i den forrige sætning bliver benævnt som et løfte i den næste.

Ved det andet ord efter det sætningskritiske $\{T_2\}$ var der foruden $\{\text{Løfte} \times \text{Trussel}\}$ to andre betingelser, som resulterede i statistisk signifikante forøgelser af deltagernes læsetider. Det ene var $\{\text{Råd} \times \text{Løfte}\}$ -betingelsen, hvor et råd efterfølgende fejlbenævnes som et løfte, hvilket havde en signifikant effekt på læsetiderne ($t=2.534$, $SE=46.0$, $p=0.011$), og den anden var $\{\text{Løfte} \times \text{Råd}\}$, som resulterede i en meget signifikant forøgelse ($t=2.889$, $SE=46.3$, $p=0.0015$) af deltagernes læsetider. At de to mismatch-betingelser for råd og løfter – hvor et råd benævnes som et løfte og vice versa – først resulterer i forøgede læsetider ved det andet ord efter det sætningskritiske $\{T_2\}$,

Figur 3: Forsøgsdeltagerens svarfordeling ved spørgsmålet om, hvad de vurderer talehandling i historien som under de forskellige betingelser af anaforsisk benævnelse.

kan være evidens for en forsinket læsehastighedsomkostning (delayed reading penalty), som ikke var til stede umiddelbart efter, at de havde læst det sætningskritiske ord. Der var dog ingen signifikante forskelle i læsetider for det tredje ord efter den sætningskritiske anafors $\{T_3\}$.

Den tredje hovedhypotese angår deltagernes evne til at vurdere og skelne mellem indirekte talehandling ved det sidste spørgsmål i testen. Deltagerne havde fire svarmuligheder, som de kunne bruge til at beskrive den indirekte talehandling: som et råd, et løfte, en trussel eller et tilbud. Den fjerde af disse svarmuligheder {som et tilbud} blev aldrig brugt som en beskrivelse af talehandlingerne i historierne. Men som det fremgår af svarfordelingen i Figur 3 (til højre), valgte deltagerne at bruge denne svarmulighed ofte (21,7 % af svarene gik til denne), og de valgte ofte at bruge {som et tilbud} i situationer, hvor testen ellers ville have lagt op til, at de skulle have svaret {som et løfte} i stedet. Dette kan indikere, at "et tilbud" har en bredere pragmatisk betydning end "et løfte" og i nogle situationer kan bruges som en substitut.

I analysen af svarfordelingen har jeg dog valgt at fokusere på, hvor ofte forsøgspersonerne har forvekslet eller substitueret en svarmulighed fra en af de tre kategorier {et råd/et løfte/en trussel} med hinanden i forhold til det sidste spørgsmål, og tæller derfor ikke {som et tilbud} med i denne fordeling. Til dette har jeg brugt en generaliseret lineær model (glm) i R med frekvensen af kategoriforvekslinger i en poisson-fordeling som responsvariabel og de forskellige betingelser af anaforsisk reference som forklarende variabel. Ifølge denne model ($AIC = 162.93$, $res. dev. = 76.93$) er der signifikant tendens i retning af, at løfter bliver forvekslet med råd ved $\{\text{Løfte} \times \text{Råd}\}$ betingelsen ($z=2.19$, $SE=0.418$, $p=0.0285$). Dette kan indikere, at deltagerne ved det endelige spørgsmål i testen i højere grad forveksler løfter med råd, end de forveksler løfter med trusler.

Diskussion

Resultaterne af denne undersøgelse synes overordnet set at pege i retningen af, at løfter er taksonomisk tættere beslægtede med råd, end de er med trusler. Resultaterne fra læsetiderne ved den sætningskritiske anafors indikerer, at den mest umiddelbare og signifikante respons sker,

når et løfte bliver benævnt som en trussel, hvorimod der er en mere forsinket og graderet effekt, når et løfte benævnes som et råd, eller et råd som et løfte. Da råd og løfter begge indbefatter noget positivt for tilhøreren, hvorimod trusler forstås som noget negativt, er den mest oplagte forklaring på den meget abrupte reaktion på betingelsen, hvor en person lover noget, som efterfølgende betegnes som en trussel, at læseren først og fremmest læser efter, om den foreslåede handling er til mulig gavn for en tilhører. At deltagerne lader til at have en forsinket respons i situationer, hvor et løfte benævnes som et råd og visa versa, samt at de har større vanskeligheder ved at skelne de to kategorier fra hinanden i deres vurderinger af indirekte talehandlinger senere i testen, kan være evidens for, at læseren først senere vurderer, hvorvidt en taler har forpligtet sig på den foreskrevne handling, efter at deltagerne har bestemt sig for, hvorvidt denne handling er til tilhørerens fordel.

Dette taler derfor imod Lopez-Rousseau & Ketelaars (2004, 2006) taksonomiske model for løfter, trusler og råd, samt deres algoritme for pragmatiske markører, hvor bestemmelsen af en talers forpligtigelse i en betingelsessætning går forud for en vurdering af dennes nytte for tilhøreren. Det skal dog nævnes, at resultaterne i denne undersøgelse ikke entydigt kan bruges til at dementere Lopez-Rousseau & Ketelaars (2004, 2006) model, da bestemte resultater stadig kan pege i deres favør, f.eks. at der ikke var en signifikant stigning i læsetider for mismatch-betingelsen, hvor en trussel efterfølgende bliver benævnt som løfte, på trods af en meget signifikant forøgelse den anden vej. Dette kan være en effekt af, at et løfte har stærkere semantiske konnotationer til forpligtigelse end en trussel, hvorfor man i en sætningskontekst kan modificere og bestyrke en trussel ved at referere til det som et løfte, f.eks. ”Dette er ikke en trussel, men et løfte”.

Dertil er der stadig mange andre spørgsmål, der fordrer videre undersøgelse, f.eks. om de indbyrdes relationer mellem personer i historierne havde en signifikant betydning for, hvorvidt forsøgspersonerne ville betegne en forpligtigelse på en fremtidig handling som et løfte eller et tilbud. Man kunne meget vel forestille sig, at en læser ville justere sin kategorisering af en talehandling som enten et tilbud eller et løfte ud fra, hvorvidt den foreslåede handling forventes at tilgodese den ene eller begge parter i overenskomsten.

Dertil er der spørgsmål om, hvorvidt forpligtigelsen på at udføre den aftalte handling alene er på talerens side (unilateral), eller om tilhøreren også forpligter sig på en fremtidig handling i ytringskonteksten (bilateral).

Mht. disse spørgsmål er jeg foreløbig svar skyldig. Men jeg håber i det mindste, at læseren vil kunne se fordelene ved at undersøge disse spørgsmål indenfor rammerne af en eksperimentel pragmatik. Som en delvis reproduktion af deres eksperimentelle design er resultaterne fra denne undersøgelse med til at bestyrke fundene i artiklen af Haigh, Stewart, Woord & Connell (2011). Resultaterne fra undersøgelsen lader til at være evidens for, at læsere løbende drager fremadrettede slutninger om betingelsesbisaetningers indirekte talehandling primært på basis af deres forståelse af personers gensidige interesser i den foreslåede handling, og dernæst vurderer hvilke forpligtigelser taleren har i forhold til at tilvejebringe denne handling.

Litteratur

- Austin, J. L. (1962) *How to do things with words: The William James lectures*. Cambridge, MA.
- Bates, D., M. Mächler, B. Bolker, & S. Walker (2014) Fitting linear mixed-effects models using lme4. arXiv preprint arXiv:1406.5823.
- Edgington, D. (1995) On conditionals. *Mind* 104(414):235-329.
- Evans, J.S.B. (2005) The social and communicative function of conditional statements. *Mind & Society* 4(1):97-113.
- Haigh, M., A.J. Stewart, J.S. Wood & L. Connell (2011) Conditional advice and inducements: Are readers sensitive to implicit speech acts during comprehension?. *Acta Psychologica* 136(3):419-424.
- López-Rousseau, A., & T. Ketelaar (2004) ”If...”: Satisficing algorithms for mapping conditional statements onto social domains. *European Journal of Cognitive Psychology* 16(6):807-823.
- López-Rousseau, A., & T. Ketelaar (2006) Juliet: If they do see thee, they will murder thee. A satisficing algorithm for pragmatic conditionals. *Mind & Society* 5(1):71-77.
- Ohm, E., & V. A. Thompson (2004) Everyday reasoning with inducements and advice. *Thinking & reasoning* 10(3):241-272.

- Ramsey, F.P. (1929) *General Propositions and Causality*. F. Ramsey, *Philosophical Papers*. H.A. Mellor (red.) Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
- Rayner, K., T. Warren, B.J. Juhasz, & S.P. Livsedge. (2004) The effect of plausibility on eye movements in reading. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition* 30(6):1290.
- Searle, J. R., & J. R. Searle (1969) *Speech acts: An essay in the philosophy of language*. Cambridge university press.
- Stewart, A.J., M. Haigh & H.J. Ferguson (2013) Sensitivity to speaker control in the online comprehension of conditional tips and promises: An eye-tracking study. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition* 39(4):1022.
- Stewart, A. J., E. Kidd, & M. Haigh (2009) Early sensitivity to discourse-level anomalies: evidence from self-paced reading. *Discourse Processes* 46(1):46-69.
- Stewart, A.J., M.J. Pickering, & A.J. Sanford (2000) The time course of the influence of implicit causality information: Focusing versus integration accounts. *Journal of Memory and Language* 42(3):423-443.
- Widell, P. (2011) Talehandling og tekst. Inger Schoonderbeek Hansen & Peter Widell (red.) *13. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*. Nordisk Institut: Aarhus Universitet:323-344.